

1.03 kratki znanstveni prispevek

UDK 778.18(497.12 Maribor):796.4
prejeto: 24. 7. 2003

Sergej Vrišer

dr. umetnostnozgodovinskih znanosti, redni profesor in muzejski svetnik v pokoju, Cankarjeva 25 a, SI-2000 Maribor

Mariborski sokolski prapori

IZVLEČEK

V obdobju med letoma 1914 in 1941 sta Sokol Maribor-matica in vodstvo mariborske sokolske župe razvili pet praporov. Od teh so v mariborskem Pokrajinskem muzeju ohranjeni trije, ki so v času okupacije doživljali različno usodo. Posebej razgibana je zgodovina prapora, ki so ga razvili 28. junija 1914.

KLJUČNE BESEDE
sokoli, prapori, Maribor

SUMMARY

THE BANNERS OF THE SOKOLI OF MARIBOR

In the period between 1914 and 1941 the Sokol Maribor – central society and the leadership of the Maribor Sokol district have spread five banners. Three of those, which during the occupation experienced different fates, are preserved and kept at the Pokrajinski muzej in Maribor. Especially variegated is the history of the banner that was spread on June 28th 1914.

KEY WORDS
Sokoli, banners, Maribor

Sokolstvo kot organizacija s telovadnim in narodno buditeljskim poslanstvom je že v avstro-ogrski monarhiji, še bolj pa v kraljevini Jugoslaviji, ko je bila njegova pot obarvana s političnim pridihom, skrbelo za javno uveljavljanje in učinkovito zunanjo podobo svojih društev. Najvidnejši znak so bili v tem smislu nedvomno kroji – uniforme članov sokolske formacije – društva pa so si tudi prizadevala, da vsako od njih razvije svoj prapor. Ponekod so poleg društvenega razvili še prapore za naraščaj in deco.

Leta 1863 je bilo v Ljubljani ustanovljeno društvo Južni Sokol, za njegov prapor iz leta 1864 pa so v glasilu Soko leta 1930 zapisali, da je "najstarejša sokolska zastava na slovanskem jugu".¹

Vse do prenehanja delovanja sokolske organizacije leta 1941 so društva nastopala s prapori različnih zasnov in velikosti. V Sokolskem glasniku so sicer že leta 1919 omenjali predlog, da bi vpe-ljali enotne zastave v državnih barvah in z likom sokola vrh zastavnega kopja. Opustili naj bi tudi napise na zastavah, namesto njih pa naj bi v sprevedih in nastopih prvi desni krilni član nosil kovinsko tablico z napisom društva v latinici in cirilici.² Do uresničenja teh zamisli pa je prišlo le deloma in na skupnih nastopih sokolskih društev je bila raznoličnost praporov posebej očitna.

Pričujoči sestavek namenjam kratki zgodovini mariborskih sokolskih praporov, njihovemu nastanku, usodi, ki jih je doletela ob okupaciji, in delni "renesansi", ki vsaj trem od njih zagotavlja novo poslanstvo v muzejskem zavetju.

Prvo mariborsko sokolsko društvo je bilo ustanovljeno 24. marca 1907, leta 1913 pa so sklenili naročiti društveni prapor. Začeli so z zbiranjem denarja, prvi večji znesek pa je prispeval starosta društva dr. Franjo Rosina. Sklenili so, da naj praporu botruje Rosinova soproga, za praporščaka so izbrali dr. Rudolfa Ravnika, poznejšega mariborskega odvetnika, za razvitje prapora pa so določili 28. junij, torej Vidov dan leta 1914, ko naj bi bil prvi zlet mariborske sokolske župe v Rušah.

Kratek opis prapora: na temno rdečem svilenem ripsu (120 x 145 cm) je z ene strani vtkan sokolski emblem z letnico 1907 in napisom MARI-BOR, z druge strani pa sokol z razpetimi krili in telovadno ročko v krempljih ter letnico 1914 in napisom S SOKOLSTVOM K SVOBODI! Obe strani prapora obdaja ornamentirana rumena bordura, v kotih bordure vtkane šesterokrake zvezde pa so morda spomin na ilirski grb, ki ga je sokolstvo uporabljalo v desetletjih svojega nastopanja v 19. stoletju.

Razvitje prapora in nasploh nastop v Rušah na dan dramatičnega 28. junija 1914 so znani, a ju kaže v zvezi z usodo prapora kratko ponoviti. Na zletu se je zbralo okoli 500 sokolov, od tega 178 v krojih. Poleg slovenskih društev so prihiteli še gostje iz Varaždina, navzoč pa je bil tudi starosta Slovenske sokolske zveze dr. Ivan Oražen.³

Če upoštevamo usodne dogodke tistega dne, namreč sarajevski atentat, o katerem zborovalci v Rušah dopoldne še niso nič vedeli, zvenijo besede, ki jih je izrekla botra gospa Rosinova, prav pre-roško. Med drugim je dejala, da naj novi prapor slovenske sokole vodi "do zmage in do tiste sreče, katero naš narod zasluži". Tudi besede na praporu, še bolj pa na traku, ki so ga pritrdili nanj – "V SOLNCU SVOBODE NOV USTVARIMO VEK!" – so precej nedvoumno razglašale misel na osamo-svojitev slovanstva.

K slovesnemu vzdušju sta prispevali še sokol-ska in slovenska himna. Ob igranju himne Hej, Slovani, tako se je spominjal eden od udeležencev zborovanja, je prišlo do precej komičnega prizora, ko je občinstvo stoje pelo in so sokoli v krojih salutirali, za njimi pa so strumno udarili s petami in po vojaško pozdravili še žandarji, ki naj bi sicer budno pazili, da prireditev ne zaide v proti-državno manifestacijo.⁴

Vest o atentatu se je dodobra razvedela šele do večera, a že naslednjega dne so se začele preiskave in aretacije udeležencev ruškega srečanja. Nastopilo je zadnje dejanje v zgodovini avstroogrske monarhije. V štirih letih prve svetovne vojne je delo sokolskih društev povsem prenehalo, vsaj v javnosti, saj se je miselnost o slovanskem uveljavljanju znotraj države, še močneje pa kot vizija lastne jugoslovanske države, le še krepila. Tudi s sokolskim praporom mariborskega društva se srečujemo šele ob zlomu monarhije.

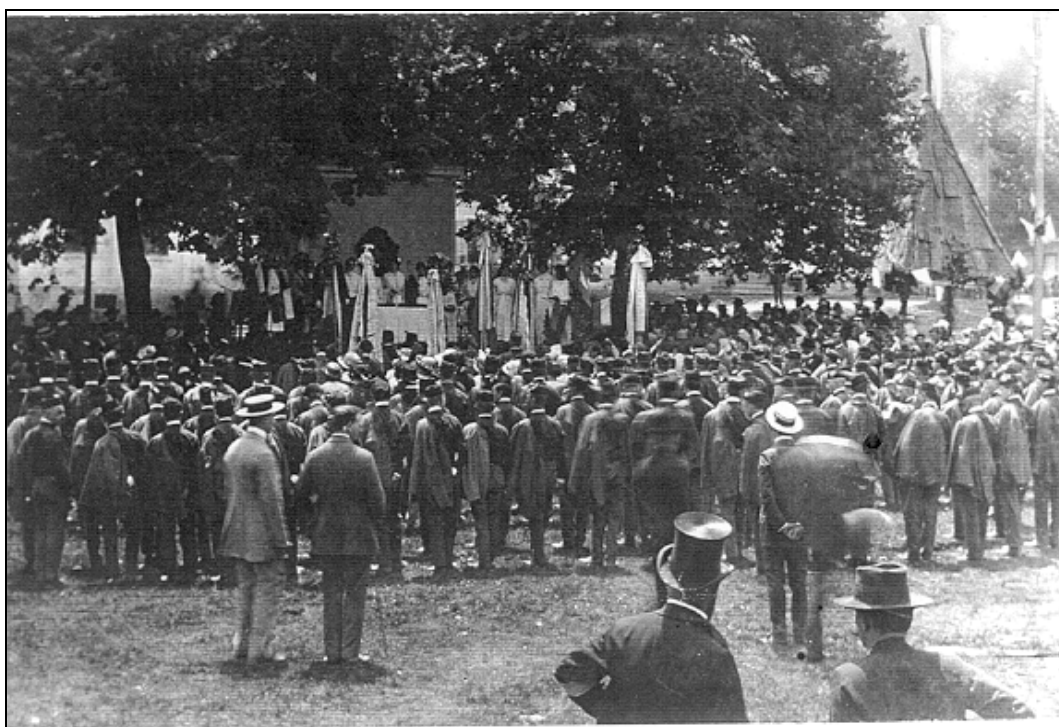
Mariborski sokoli so s praporom nastopili 15. decembra 1918, na dan prvega obhoda slovenske vojske pod poveljstvom generala Rudolfa Maistra. Na posnetku jih vidimo, ko čakajo, družno z orli, na začetek spreveda. Praporščak Rudolf Ravnik stoji v sredini skupine, ob njem pa kot častna straža prapora s sabljo Zmago Hren, poznejši dolgoletni društveni praporščak.

¹ Soko, I, 30. 4. 1930, št. 1, str. 1.

² Sokolski Glasnik, III, 1919, str. 301.

³ Slovenski narod, 67, št. 148, 1. 7. 1914, str. 3, Sokolski zlet v Rušah. Za podatke se zahvaljujem tudi muzejski svetovalki Miri Grašič.

⁴ 75 let DTV Partizan Maribor-Center, Zgodovinski pregled, 1907-1914, str. 10.

*Razvitje mariborskega sokolskega prapora 28. junija 1914 v Rušah.
(Arhiv Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru)*

*Slavnostni sprevod 15. decembra 1918 v Mariboru. Sokolski društveni prapor
je tretji z desne, ob njem sta praporščak dr. Rudolf Ravnik in Zmago Hren.
(Arhiv Pokrajinskega muzeja v Mariboru)*

Mariborski sokolski prapori v Pokrajinskem muzeju v Mariboru: zgoraj društveni prapor iz leta 1914, spodaj prapor mariborske sokolske župe in naraščajniški prapora Sokola Maribor - matica. (Arhiv Pokrajinskega muzeja v Mariboru)

Preden nadaljujemo zgodovino prvega mariborskega sokolskega prapora, omenimo kratko še nadaljnje štiri prapore. Dne 19. junija 1921 so razvili prapor mariborske sokolske župe, "sprejet v dar od bratov neodrešene domovine" – mariborskih Primorcev. Osnutek za prapor je izdelal profesor in akademski slikar Viktor Cotič, botra pa je bila Vali Cotičeva, slikarjeva soproga.⁵

Prapor (80 x 105 cm) je zasnovan kot jugoslovanska tribarvnica, ki ima na sprednji, tj. napisni strani izvezena dva stoječa leva, med njima pa v krogu napis SOK. ŽUPA MARIBOR. Na drugi strani je v sredini tribarvnice sokol z razpetimi krili in ročko v krempljih, okrašeno s tribarvnim trakom.

Iz sestavka Kronika Mariborskega Sokola iz leta 1937 izvemo za nadaljnja dva prapora. V letu 1921 so podelili prapor jezdnemu odseku, enoti, ki se je z uspehom uveljavljala na mnogih nastopih in v sprevodih, kjer so jezdec nastopali tudi s svojo

fanfaro. Ker prapor ni več ohranjen, ga lahko opišem le po fotografiji in spominu. Šlo je za trikotni konjeniški prapor – standarto s sokolskim monogramom v latinici in cirilici, napisom, obšito s čopi v narodnih barvah. Prapor je bil pritrjen na kovinsko kopje, ki ga je praporščak zataknil ob streme.

Tudi naslednji, naraščajniški prapor ni več ohranjen. Osnutek zanj je bil delo mariborskega trgovca in izdelovalca okvirov Mihe Vahtarja. Prapor je imel obliko kvadrata, po fotografiji spoznamo, da je bila sprednja stran v osredju v barvah slovenske tribarvnice in s črkovnim simbolom Sokola ter napisom NARAŠČAJ MARIBOR, širša bordura pa je bila v poševno našitih trakovih slovenske zastave. Iz društvene kronike izvemo še, da je prapor leta 1922 razvil starosta društva dr. Vladimir Sernec, botrovala mu je Vali Cotičeva, prvi praporščak pa je bil Danilo Vahtar.⁶

⁵ Sokolski vestnik župe v Mariboru 1921-1927, str. 66-67.

⁶ Kralj, Sokolsko društvo Maribor-matica, str. 6.

*Sokolski prapori na pogrebu kralja Aleksandra 18. oktobra 1934 v Beogradu.
Drugi z desne je društveni, tretji pa župni prapor iz Maribora.
(Fotoalbum Čuvajte Jugoslavijo, str. 41)*

Ker je bil prapor v slovenskih barvah, te pa v času šestojanuarske diktature in tudi še pozneje niso bile dovoljene, je naraščaj v zadnjem obdobju nastopal z novim praporom (84 x 84 cm). Napisna stran prapora je iz rdeče svile in ima v srebrnih črkah v sredini monogram Sokola in napis NARAŠČAJ MARIBOR-MATICA, druga stran je jugoslovanska tribarvnica z napisom ČUVAJMO JUGOSLAVIJO in s tremi v silhueti oblikovanimi letečimi sokoli.

Kakor nasploh v sokolstvu so tudi mariborski sokoli s svojimi prapori sodelovali pri vseh narodnih manifestacijah, nastopih in zletih. Posebej kaže omeniti številno udeležbo sokolskih praporov pri pogrebu generala Maistra leta 1934 v Mariboru, pri pogrebu kralja Aleksandra istega leta v Beogradu in ob 30-letnici društva leta 1937 v Mariboru, ko je polkovnik Marko Božović pripel na prapor iz leta 1914 trak kralja Petra II.

Za konec še povojna usoda mariborskih praporov. V mariborskem Pokrajinskem muzeju se je v teku let nabralo v zbirki zastav kar nekaj sokolskih. V zbirki sta naraščajniška prapora iz Šoštanja iz leta 1939 in Selnice ob Dravi iz leta 1940. Od mariborskih so vojno in okupacijo srečno prestali trije prapori. Najprej naj omenim drugi naraščajniški prapor, ki je bil, če sodimo po ohranjenosti, shranjen na primernem mestu. V mariborski muzej ga

je prinesel mariborski slikar in nekdANJI sokolski načelnik Zlatko Zei.

Posebej pa bi se pomudili pri župnem in društvenem praporu. Prvega je, če se prav spominjam, muzej prav tako pridobil po zaslugi Zlatka Zeija. Prapor je bil očitno skrit zložen nekje na vlažnem, menda celo zakopan, zato je blago precej poškodovano, vendar dovolj pričevalno in vredno muzejskega varstva.

Zgodbo zase pa pripoveduje najstarejši, torej društveni prapor iz leta 1914. Rodil se je v dramatičnih okoliščinah pred prvo vojno vihro in nato zvit in odložen v vojnih letih pričakal prvo Jugoslavijo, prav tako varno spravljen pa je bil med okupacijo v drugi svetovni vojni. Zašit je bil v posteljno odejo pri zavedni slovenski družini Urekovih na Mestnem vrhu pri Ptuj, kamor je prišel po daljši poti preko Lenarta. Skrit je dočkal tudi drugo jugoslovansko državo.

Z Zmagom Hrenom, upokojenim železniškim uradnikom, nekoč pa Maistrovim borcem in društvenim praporščakom, sva se nekega dne v sedemdesetih letih odpeljala po prapor, da ga prevzameva za mariborski Pokrajinski muzej. Zmago Hren je ganjen poljubil staro obledelo svilo in je tudi še pozneje večkrat prihajal v muzej in se ustavljal ob praporu, na katerega so ga vezali mnogi spomini iz razgibane sokolske preteklosti.

LITERATURA

Čuvajte Jugoslaviju (ur. Stjepan Čelar). Ljubljana : Jugoslavenska Sokolska matica, 1934.

Kralj, Alfred: Sokolsko društvo Maribor – matica. Maribor 1937.

75 let DTV Partizan Maribor-Center (ur. Zlatko Zei). Maribor : Partizan, 1982.

Soko, List prednjaštva Sokola Kraljevine Jugoslavije, 30. 4. 1930, let. I, št. 1.

Sokolski Glasnik, III, 1919.

Sokolski vestnik župe v Mariboru 1921-1927. Maribor 1927.

Sokolski zlet v Rušah. *Slovenski narod*, 67, 1. 7. 1914, št. 148, str. 3.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Die Mariborer Vereinsfahnen des Sokol

Der Beitrag setzt sich mit der Geschichte der Fahnen des Turnvereins Sokol Maribor-Matica und der Sokol-Suppanej Maribor auseinander. Die erste Vereinsfahne des Mariborer Sokol wurde in Ruše enthüllt, die nächsten – die Suppanej-Fahne, die Standarte der Reiter-Gruppe und zwei Fahnen des Sokol-Nachwuchses in Maribor in der Zeit bis zum Beginn des Zweiten Weltkriegs. Die Mitglieder des Mariborer Sokolvereins nahmen mit ihren Fahnen an zahlreichen Auftritten, Turnerversammlungen, Umzügen und Begräbnissen teil.

In der Kriegszeit wurden die Mariborer Fahnen an verschiedenen Orten versteckt, erhalten haben sich die Vereins- und die Suppanej-Fahne sowie eine Fahne des Sokol-Nachwuchses neueren Datums, die sich in der Sammlung der Fahnen und Standarten im Regional-Museum Maribor (Regionalni muzej Maribor) befinden.